

Oswald Georg Bauer: Die Geschichte der Bayreuther Festspiele

recensie door Johan Maarsingh

Dr. Oswald Georg Bauer

Deutscher Kunstverlag Berlin 2016

Band 1: 1850-1950

Band 2: 1951-2000

In twee lijvige boeken, verdeeld over bijna 1300 bladzijden heeft theaterwetenschapper Oswald Georg Bauer de geschiedenis van de Bayreuther Festspiele te boek gesteld en daarmee is een standaardwerk ontstaan waar niemand, die zich serieus met Richard Wagner en zijn werk wil bezighouden, meer omheen kan. Bauer is al ruim veertig jaar betrokken bij het festival. Eerst als dramaturg en als wetenschappelijk medewerker van Wolfgang

Wagner (1919-2010). Ook had hij de leiding van het persbureau van de Festspiele. Nu is hij freelance publicist en verbonden aan de Beierse Akademie voor Schone Kunsten.

Het eerste deel omvat precies een eeuw. In 1850 schrijft Wagner in een brief voor het eerst over zijn wens een eigen theater te bouwen, om er zijn *Ring des Nibelungen* op te voeren. Uiteindelijk zou dat leiden tot de bouw van het Festspielhaus, hoog gelegen op een heuvel in het kleine stadje Bayreuth. Het tweede deel begint in 1951, het jaar waarin de Bayreuther Festspiele na een donkere periode een nieuwe start konden maken. Neu Bayreuth was daarmee een naam die een begrip zou worden in de cultuurgeschiedenis. De beschrijving van de laatste vijftien jaar is summier omdat de historische afstand nog te klein is.

Van essentieel belang is de rol van Ludwig II, die in 1864 koning van Beieren werd en vele sommen geld zou spenderen aan Wagners leven en werk. Heel uitgebreid beschrijft Bauer de geschiedenis over de realisatie van de bouw, en de eerste Festspiele in 1876.

Met de beschrijving van de wereldpremière van *Der Ring des Nibelungen* begint een fascinerend deel van deze uitgave. Zeer gedetailleerd geeft de auteur een beschrijving van de encensering van alle producties. Daarbij wordt het muzikale deel niet vergeten. De aandacht gaat eveneens uit naar de reacties van publiek en pers op de voorstellingen. Deze procedure wordt gevolgd voor elk jaar waarin er een nieuwe productie is gegeven. Het boek bevat over elke nieuwe productie, per opera, eerst een inleidend hoofdstuk; vervolgens een uitgebreide beschrijving van de encensering per akte.

Het geheel is in zeer ruime mate voorzien van vele kleurrijke foto's.

Een groot aantal is afkomstig van Josef Lienhart, die hierover heeft verteld tijdens het door het Wagnergenootschap georganiseerde symposium over Wieland Wagner, in januari 2017 in het Goethe Instituut, Amsterdam. Die kleurenfoto's geven een heel fraai beeld van bijvoorbeeld de encenseringen door Wieland Wagner. Onderwerpen als de wereldbeschouwing van de familie Wagner en haar verbintenis met de politiek tot 1945, om het maar heel ruim te nemen, komen helder uit de verf.

Bijzonder veel ruimte krijgen in het tweede deel de Festspiele van 1951, (bijna 45 bladzijden) en 1976 (60 bladzijden). Dat is het eerste jaar waarin de *Ring* van het team Pierre Boulez en Patrice Chéreau in Bayreuth werd gegeven. In de jaren die volgden werd er aan deze productie verder gewerkt. De regisseur was gedurende alle

voorstellingen aanwezig, iets dat eerder uitzondering dan regel was en is. Natuurlijk staat de auteur stil bij de *Siegfried*-voorstelling (20 augustus 1977), waarbij de zwaartherige Chéreau, geblondeerd en wel de rol van de titelheld op het toneel moest spelen, want de zanger had zijn been gebroken en zong vanachter het toneel de partij.

Meer over de Festspiele van 1976

‘Ich will Wagner von Podest holen’, is een citaat dat in verband staat met de regisseur Patrice Chéreau. Volgens Oswald Georg Bauer was die uitspraak bij het grote publiek bekend en veroorzaakte onrust onder de Wagnerliefhebbers. Het betekende echter niet een miskennis van Wagner, maar Chéreau wilde geen gebruikelijke ‘Wagner-Feier’. Hij zocht niet het schandaal op, maar zijn opvatting over Wagners *Ring* dwong hem de handeling, het verhaal zo te vertellen, zoals het bedoeld was door Wagner, en zo’n streven kan een schandaal uitlokken. Chéreau had, volgens Bauer, een niet vooringenomen en onbevangen blik op Wagner en omschreef zichzelf als ‘bezeten van theater’.

De eerste repetitie van *Die Walküre* met kostuums en orkest werden door vele medewerkers aan de Festspiele bijgewoond. Iedereen was diep onder de indruk en met het vorderen van de repetitie groeide het enthousiasme. Het personeel wilde deze nieuwe productie verdedigen tegen alle weerstand, die er mogelijk zou kunnen zijn.

De generale repetitie van *Das Rheingold* verliep desastreus voor wat betreft de techniek. Zo bleef de damp achterwege en mislukten Alberichs gedaanteverwisselingen. Wolfgang Wagner monterde de terneergeslagen Chéreau op door hem te verzekeren dat er tot aan de voorstelling nog genoeg tijd resteerde voor verdere repetities. De reactie van het publiek na de eerste opvoering van deze nieuwe *Rheingold* schokte Chéreau, die tegen Wolfgang zei: ‘Ich will doch verstanden werden’. De reactie luidde: ‘Machen Sie sich nichts daraus, Patrice, das ist lebendiges Theater.’

Een kleine groep uit de Gesellschaft der Freunde von Bayreuth uitte grote bezwaren tegen deze *Ring*. Het Festspielhaus zou geen experimenteerterrein zijn. Wolfgang Wagner gaf als weerwoord dat het Festspielhaus ook geen voetbalveld zou moeten zijn, waar men kon brullen en schreeuwen.

In 1976 werden er in Bayreuth vier complete Ring-cycli gegeven, dat is één meer dan gebruikelijk. Ondanks alle tumult was de vraag naar kaarten voor de Festspiele in 1977 zodanig, dat de Ring wel zeven keer zou zijn uitverkocht.

Geluidsdragers

Bauer geeft kort aan of er tijdens de Festspiele ook officiële plaatopnamen zijn gemaakt. Er is informatie te vinden over de rol van de radio, die vanaf 1951 voorstellingen uitzendt, al dan niet rechtstreeks. Er wordt niet ingegaan op uitgaven van dergelijke opnamen op geluidsdragers.

Wat helaas ontbreekt in deze twee boeken is een overzicht van de bezetting van de voorstellingen in de periode tot 1945. Op de site van de Bayreuther Festspiele is wel een dergelijk overzicht te vinden van alle voorstellingen vanaf 1951. Zo is per voorstelling te zien welke zanger(es) in welke rol op het toneel stond en welke dirigent er de muzikale leiding had. Ook gegevens over regie, decors, kostuums en choreografie zijn daar te vinden.

Het zou goed zijn als er een dergelijk overzicht ook zou bestaan van de eerdere voorstellingen. Dan zou, om een voorbeeld te noemen, zijn te achterhalen hoe de verdeling van de twaalf voorstellingen van *Die Meistersinger von Nürnberg* in de jaren 1943 en 1944 is geweest. We hebben twee opnamen van voorstellingen die op twee opeenvolgende dagen zouden hebben plaatsgevonden. Waarom zou de toenmalige radio twee uitzendingen hebben opgenomen? Hebben er rechtstreekse uitzendingen in die jaren plaatsgevonden? Het boek geeft hierover helaas geen informatie.

Een register op personennamen ontbreekt omdat sommige namen veelvuldig in het boek voorkomen en een dergelijke lijst onoverzichtelijk zou zijn.

Ter oriëntatie zijn onderaan op elke bladzijde de jaartallen gegeven die in het betreffende hoofdstuk worden beschreven.

De tekst is doorspekt met voetnoten. De vindplaatsen zijn achteraan in elk van de beide boeken te vinden. De uitgebreide literatuurlijst is opgenomen in het tweede deel.

De twee dikke en in meerdere opzichten gewichtige boeken zitten in een stevige kartonnen cassette. Laat het vooral aan de deur bezorgen.